

Postoje dve knjige na tu temu koje zaslužuju pažnju. »Crtaње po desnoj strani mozga« doktorke Beti Edwards (Betty Edwards), umetnika i učitelja umetnosti. Podnaslov je »Kurs podsticanja kreativnosti i umetničke sigurnosti«. To je sistematično i privlačno uputstvo kako crtati. Ali u knjizi leži nesklad. Edwards govori o desnom mozgu u knjizi koja je napisana na logičan, neosećajan način svojstven levom mozgu. Vežbe koje opisuju su skoro zenovske. Zbog metoda koje predlaže stiže se u tisk da desna strana mozga izgleda prazna, bez prošlosti i opredeljenja i upravo zato sasvim sposobna da posmatra i crta iz potpuno nepristrasne tačke gledišta. Mislim da to pogrešno navodi studente na pomisao da mogu da crtaju ako jednostavno prate intuiciju desnog mozga. Pošto su interpretacije desnog mozga uvek pogrešne zbog njegove istorije, kod studenata dolazi do frustracije. Neke od vežbi opažanja su možda originalne, ali se u suštini ne razlikuju od konvencionalnih metoda. Ono što po meni takođe nedostaje je bilo kakvo unošenje sopstvenih osećanja, ubedenja ili saosećanja same Edwardsove, što smatram da je neophodno da bi inspirisalo jednog studenta umetnosti.

Verujem da »Crtež po desnom mozgu« ima prednosti kao sredstvo za učenje, ali ne mislim da predstavlja na odgovarajući način ideju korišćenja desnog mozga. Ako ćemo pravu, to je možda nedostatak stila pisanja, a ne koncepta pisca ili shvatanja funkcije desnog mozga. Kao učitelj una me da podstakne kreativnost u ambijentu učionice.

Druga knjiga je »Kompilacija osećanja ljudi desnog mozga u sveću levog mozga«, kako se izrazila Evelin Viršap (Evelyn Virshup), M.A., A.T.R., sa idejom umetnosti kao terapije. Autor se poziva na iste rezultate na koje i Edwards, da bi razvila sredstva za nalazjenje umetničkih potencijala pojedinca. Alki Viršap ne namerava da vas u knjizi uči crtanju. Ona pre pokušava da pomogne da uspostavite kontakt sa osećanjima kroz vežbe iz umetnosti, koje su slobodne forme i podsepuju izražava-

Bitno je u ovom kontekstu shvatiti da čovek koji je orjentisan na desni mozak nije neophodno i osećajni ukoliko je neurotičan. Ono što on izražava su impulsivne transmucije već simbolizovanih traumatičnih životnih događaja. On je već dugo odvojen od pravog izvora njegovih emotivno deformativnih trauma, ali energija potiskivanja često ga navodi da nađe oduška putem izražavanja. Ponovno spajanje sa traumom koja je prouzrokovala obuzdavanje, služi razrešenju njenih efekata i umanjanju njene snage omogućavajući oslobađanje uma.

Viršap ističe da ona nikad ne traži od »umetnika« da govori o svom delu, osim kad on to želi, da ona sebi nikada ne daje tu slobodu da interpretira umetnost. Slažem se sa njom da bi to bilo drsko. Pa ipak, nešto nedostaje kad se stigne do njenih uputstava studentima da treba da objasne i opišu umetnost svog desnog mozga. Problem se javlja u tome što znamo da je neurotični levi mozak sklon pogrešnom videnju, a da bi oni objasnili šta se od njih traži, moraju koristiti levi mozak. Takođe znamo da će umetnički proizvod desnog mozga biti neurotični simbolizam. Tako sada imamo ironičan, neugodan slučaj, gde neurotični levi mozak pogrešno opaža neurotične proizvode desnog mozga.

Velika je obmana verovati da je neophodno biti neurotičan da bi bio umetnik. Ako ste neurotični, stvaraćete neurotičnu umetnost. Ta umetnost može biti dopadljiva, čak lepa i obično izražava ono što umetnik nikada nije izrekao, a osećao je potrebu za tim. Pošto je skoro svako doživelo univerzalne traume da nije voljen, željen, da je ničiji, onda se svako poistovećuje ili pronicu u neko umetničko delo, projektujući svoje vizije ili potrebe na njega na isti način na koji neurotičar projektuje svoje potrebe na drugu osobu ili na neku ideju. Na ljude koji su orijentisani na levi mozak, više će delovati Mondrijan (Mondrian), Sera (Seurat), Stella (Stella), Vorhol (Warhol), Brak (Braque), Lihtenštajn (Lichtenstein) ili Vasareli (Vassarely). Oni kod kojih dominira desni mozak verovatno će

IZGUBLJENA LIČNOST, IZGUBLJENA UMETNOST

Kristina Vajt

Celog života su me terali da budem kreativna. Moj otac je bio poznati umetnik, majka izuzetno ambiciozna, pa sam još od pete godine dobijala časove klavira i baleta. Imala sam divan glas i uživala sam da pevam slobodno po kući, ali nakon što su nekoliko puta tražili da pevam za porodične prijatelje i »tetke«, uskoro sam prestala da pevam. Od napetosti i ogorčenosti, glas mi je izgubio punoću, a sa tim sam izgubila i volju da pevam. Ni moji časovi baleta nisu dugo trajali, zbog trapavosti koja se povećala.

Pa ipak, nastavila sam sa vežbanjem više od deset godina, pokušavajući da ostvarim sam svoje majke, da postanem slavni koncertni pijanista.

U šesnaestoj godini pobedila sam na državnom takmičenju iz književnosti. Moja majka je odlučila da treba da postanem pisac ili bar književni kritičar, pa je uložila sve napore da me upiše na univerzitet i da me natera da pišem. U svemu tome ja nisam imala pravo glasa, što je dovelo do toga da nakon diplomiranja više nisam ni pisala, ni pevala, ni svirala klavir. Jedino kada se napijem mogla sam da igram i bilo je sasvim izvesno da nikada neću postati svetski poznati umetnik/pisac/pijanista/balerina, što je bio san moje majke. Umesto toga, godinama sam radila glupe, dosadne poslove u kancelariji ili bolnici, gde sasvim sigurno nisam mogla koristiti nijedan od svojih pravih talenata.

Kao dete bila sam prirodno obdarena na više načina, ali čim bi se otkrio neki moj novi talenat, odmah bi postajao ponos i uspeh moje majke. Njena ambicija da usavrši moju sklonost nije imala granica, a ja sam bila po strani, prazna i ne znam ni sama koliko puta osećala sam da gubim neki deo sebe, zbog nje.

Osećala sam da moja majka ne vidi pravu mene, ne dozvoljava mi da budem ono što jesam, da izrazim svoja prava osećanja kroz igru, razgovor, plač ili smeh; zato sam odlučila da joj više ništa ne pružim od sebe. Bilo mi je takođe potrebno da izrazim sebe kroz muziku ili neku vrstu umetnosti, ali mi je čak i to oduzimana. Svaki moj pokušaj je iskritikovao ili ismejao, dok su uspesi postajali nešto čime se moja majka dičila.

Za vreme terapije, često sam kroz plač govorila o tom osećaju da sam u očima svojih roditelja samo objekat, koristeći uglavnom iste: »Pustite me da budem ono što jesam!«, »Pogledajte me!«, »Slušajte me!«, »Šta je loše u tome da budem ono što jesam?«, »Zašto toliko mrzite moje pravo ja?«, »Ne lomite me!«, i to me je vraćalo nazad sve do mog dugog i teškog rođenja: »Nemojte me ubiti!«, »Pustite me!«

Pre nekoliko meseci, počela sam da slikam. Bio je to spontani impuls. Kupila sam uljane boje i počela da slikam slobodno, koristeći svetle boje i smeđe oblike. Morala sam da potisnem sve svoje principe o slikarstvu i da zaboravim činjenicu da je moj otac poznati slikar, kao i njegove sarkastične opaske kako su jadni moji slikarski napori u periodu adolescencije. Ja sam puštala da me osećanja vode kroz oblike i boje, ne vodeći računa o rezultatima ili komentarima ljudi. To je izgleda bilo nešto najbolje što sam ikada učinila. To sam bila ja, toliko slobodna, živa i kreativna, kako to samo ja mogu biti, ona ja, kojoj nikad nije bilo dozvoljeno da postoji, ona, koju više niko nikad nije mogao uništiti.

Pre nekoliko dana slikala sam i plakala sve vreme. Plakala sam za izgubljenim, mrtvim godinama, za svim užicima i lepotama, koje sam mogla imati u životu, da su me samo pus-

tili da živim, umesto što su od mene napravili obuzdano, mehaničko biće, koje se boji da otkrije sebe, da ispolji svoja osećanja, a sa njima i slikarske i muzičke sposobnosti.

Slikarstvo je uzbuđivalo i zabavno, i ubedeno sam da je važan deo ljudskog postojanja. Dovoljno je pogledati bogatstvo i lepotu narodne umetnosti u svetu, posebno u onim društvima, koja su »primitivna« i manje obuzdavana. Rodena sam u Rumuniji, zemlji bogate tradicije i narodne umetnosti, koja danas nažalost nestaje zahvaljujući uticaju »civilizovanog« Zapada. Odrasla sam u sredini gde je sve, od posuda u kuhinji do odeće i ženskih frizura, napravljeno da izgleda lepo i umetnički; putovala sam kroz sela, u kojima se činilo da je 99% stanovništva rođenih pevača i talentovanih muzičara.

»Civilizacija«, kao i moji roditelji, pretvorila je kreativnost u cilj za koji se treba boriti — nešto kao novac ili slava, nešto što je odcepljeno od života. Decu nagone da postanu mali geniji, teraju ih da mnogo rade da bi to postigli, a cena, koju obično za to plaćaju, ju gubitak njihove spontanosti. Borila sam se protiv toga da postanem umetnički šou moje majke, ali čineći to, ostao je neotkriven lep i važan deo mene.

Postepeno sam ponovo naučila da »govorim«, da iskazujem svoja osećanja, i, pošto više ne moram da krijem sebe, mogu da otkrijem sve više ko sam u stvari. Ispunjavam i izražavam svoje stvarne potrebe, i to u potpunosti činim zbog sebe same i zbog svog sopstvenog zadovoljstva. To je dragoceno i oslobađajuće iskustvo. Ono mi nikad neće vratiti roditeljsku ljubav, ali to što radim me čini mnogo više stvarnom u životu. To je deo moje stvarne prirode, koja više ne mora biti potisnuta, i verujem da je to suština kreativnosti.

nje vaše ličnosti i kreativnosti. Takođe opisuje i pokušaj u svojim tehničkim terapijama da ujedini obe hemisfere, tako što student/pacijent priča o umetničkom dešavanju koje je proživio. Vežbe koje opisuje su primenjive kako kod poremećenih, tako i kod normalnih ljudi, koji se trude da budu kreativniji. Vežbe su lake, sa izborom materijala, i izvode se u atmosferi koja nije presudivačka. Ne ocenjuje im se »umetnička« vrednost, već se na njih gleda kao na put osvešćivanja nesvesnog.

Podaci nas navode na pomisao da postoje dva »toka« svesti. Ovi tokovi su podeljeni horizontalno na desnu i levu hemisferu mozga. A zatim, postoji i vertikalna podvojenost u svakoj hemisferi između višeg i nižeg moždanog centra — mozga starih gmizavaca (koji se sada zove limbički sistem) i neokorteks. Logično, mentalno zdrava osoba poseduje fluidni prelaz između levog i desnog i takođe između gornjeg i donjeg dela mozga.

Ako osoba preživi traume dok je mozak u razvoju i dode do značajnog potiskivanja radi opstanka, verovatno je da se mehanizmi integracije korpus kalosuma oštećuju. Narušavanje funkcija ujedinjavanja unutar mozga vodi do razvoja neintegrisane ličnosti, dvojne svesti, od kojih obe rade kao nezavisne celine. Ovo je u suštini neuroza, po definiciji Primalne teorije. (Vidi: Artur Džanov: »Primalni krik«, »RAD«, Beograd, 1980.)

više reagovati na Franca Klajna (Franz Kline), De Kuninga (De Kooning), Hansa Hofmana (Hans Hoffman), Polaka (Pollack), Matisa (Matisse), Van Goga (Van Gogh) ili Gogena (Gauguin). Ljudi reaguju na umetničko delo, kao što bi i na muzičko delo ili film, ono im uznemiri njihova sopstvena osećanja, dok sami često ne znaju i nisu svesni zašto im se to delo sviđa. Oni mogu izmisliti razlog, ali pravi izvor dopadanja ne znaju.

Šta se onda dešava sa krativnošću neurotičnih ljudi, ako povežu i dovrše osećanja, koja su bila nesvesna i nerazrešena? Primal terapija izgleda da ne menja nečiju sposobnost da slika ili stvara umetnička dela. Kao i pacijenti drugih profesija, neki umetnici stižu uvide u to zašto su postali umetnici i postepeno mogu promeniti svoje zanimanje. Ali to se retko dešava. Ako je neko nadaren i uložio je i vreme i napor da nauči tu veštinu, ako uživa u tome iz razloga koji nisu neurotični on će istrajati. Ali njegova umetnost će se promeniti, kao i način na koji se umetnik bavi svojim poslom. Pošto čitav njegov život poprma različite dimenzije, umetnik je u mogućnosti da živi potpunije, koristeći svoju umetnost zaista kreativno, a ne kao drogu.

(»The Primal Institute Newsletter«, Vol. IV, No.4, 1981, Los Angeles)
Prevela sa engleskog: Maja Ilić, redaktor: Marjan Tošić
(Patricia Leis: »Neurotics create neurotic art«)